

Беларусь – Украіна: пераадольваючы посткаланіяльны сіндром

Яўген МАГДА, кандыдат палітычных навук, дацэнт

Змест

Прадмова з гістарычным экскурсам	2
Прэзідэнцкі фактар	4
Выпраменьванне гібрыднасці	6
Па накатанай каляіне	7
Гульні заканадаўцаў	8
Эканоміка: гібрыдны базіс	9
Момант ісціны	10
Шагрэневая скура двухбаковых адносін	11
Дыялог з перашкодамі	13
Рэкамендацыі для развіцця	14

- 1. Украінскія палітыкі і практыка ўзаемадзеяння з палітычным рэжымам Лукашэнка: структура двухбаковага палітычнага дыялогу, формы і практыкі.*
- 2. Як якасна мяняецца дамоўна-прававая аснова двухбаковых зносінаў?*
- 3. Якім можа быць двухбаковае палітычнае супрацоўніцтва украінскіх палітыкаў з дэмакратычнымі сіламі Беларусі? Як яно будзецца сёння і якім можа быць заўтра?*
- 4. Як будаваць будучыню двухбаковага палітычнага супрацоўніцтва?*

Прадмова з гістарычным экскурсам

Беларуска-ўкраінскія адносіны з'яўляюцца тыповым прыкладам гарызантальных посткаланіяльных адносін дзвюх былых рэспублік СССР. І Беларусь, і Украіна адносяцца да катэгорыі постсавецкіх дзяржаў, хоць Украіна дабілася вялікіх поспехаў у рэфармаванні палітычнага і эканамічнага ладу. Іх узаемаадносіны істотна ўскладняюцца наяўнасцю “старэйшага брата” - Расіі. Безумоўна, важным фактарам з'яўляецца расійска-украінская вайна, у якой рэжым Лукашэнка ў Беларусі выступае ў якасці суагрэсара.

Важны момант: сёння і Беларусь, і Украіна знаходзяцца ў працэсе фарміравання палітычнай нацыі, прычым залежнасць ад вынікаў расійска-украінскай вайны мае значэнне (няхай і ў розным аб'ёме) для абодвух народаў.

Ідэя “трыадзінага славянскага народа” культывуецца расійскай уладай з сярэдзіны XIX стагоддзя. Яе можна назваць адной з асноў ідэалогіі як царскай, так і пуцінскай Расіі. Беларусы і ўкраінцы ў дадзеным выпадку выступаюць не толькі “малодшымі братамі”, у якіх няма магчымасці ўстаць са “старэйшымі” на адзін узровень. Яны ў традыцыйным разуменні Крамля гуляюць ролю лімітрофаў, якія аддзяляюць прастору Расійскай Федэрацыі (Імперыі) ад варожага Захаду. Гэты факт ляжыць у аснове разумення расійскай дзяржаўнай палітыкі ў адносінах да Беларусі і Украіны. Прынамсі, Эмскі ўказ і Валугейскі цыркуляр аказалі негатыўны ўплыў на фарміраванне нацыянальнай буржуазіі і ў Беларусі, і ва Украіне. Сумным, з прычыны слабасці нацыянальнага істэблішменту, быў і лёс БНР і УНР пасля распаду Расійскай імперыі.

Удзел Савецкага Саюза ў Другой сусветнай вайне на баку Германіі дазволіў аб'яднаць тэрыторыі Беларусі і Украіны ў складзе СССР восенню 1939 года (далучэнне да УССР тэрыторый Закарпацця і Крыма прайшло пазней і на

іншай прававой аснове). Масква па праве моцнага аб'ядноўвала землі дзвюх рэспублік, дзе тытульнымі нацыямі былі ўсходнеславянскія. Магчымасць такім чынам падарваць пазіцыі Польшчы таксама выглядае не лішняй. Пры гэтым акупацыйны рэжым нацысцкай Германіі на акупаваных у 1941 - 1944 гадах тэрыторыях Беларусі і Украіны меў некаторыя адрозненні, што звязана з персанальнымі характарыстыкамі гаўляйтараў. У 1944 годзе па ініцыятыве Іосіфа Сталіна былі створаны Міністэрствы замежных спраў БССР і УССР, а самі рэспублікі сталі сузаснавальніцамі Арганізацыі Аб'яднаных Нацый.

На жаль, гэты факт мала садзейнічаў станаўленню незалежнай дыпламатыі Кіева і Мінска пасля абвяшчэння незалежнасці ў 1991 годзе. Украіна да 2014 года, а Беларусь і сёння застаецца ў сферы ўплыву Крамля. Цяжкасці станаўлення незалежнасці разам з посткаланіяльным сіндромам абумовілі ўспрыманне сітуацыі ў суседніх дзяржавах, працягласць мяжы паміж якімі перавышае 1000 кіламетраў. Усходнееўрапейскі інфармацыйна-палітычны трохкутнік, дамінуючая вяршыня якога знаходзілася ў Маскве, фармаваўся, па сутнасці, больш за 20 гадоў, і сёння працягвае ўплываць на якасць беларуска-ўкраінскіх адносін.

Пасля распаду Савецкага Саюза, дакументальна зафіксаванага ў Белавежскай пушчы на тэрыторыі Беларусі, 8 снежня 1991 года Беларусь і Украіна 27 снежня 1991 года ўстанавілі дыпламатычныя адносіны. Яны існуюць да гэтага часу, нягледзячы на максімальнае зніжэнне іх узроўню (аб прычынах і асаблівасцях гэтага працэсу будзе сказана ніжэй).

Прэзідэнцкі фактар

Роля кіраўніка дзяржавы ў міждзяржаўным дыялогу Беларусі і Украіны традыцыйна высокая. Хоць у Беларусі існуе фармат суперпрэзідэнцкай рэспублікі, а ва Украіне неаднаразова мянялася формула размеркавання ўлады паміж кіраўніком дзяржавы і парламентам, менавіта ад пазіцыі першай асобы краіны традыцыйна залежала танальнасць дыялогу з суседам.

У ліпені 1994 года прэзідэнтамі на постсавецкай прасторы былі выбраны знакавыя персанажы: у Беларусі першым Прэзідэнтам краіны стаў парламентарый з іміджам змагара з карупцыяй і імкненнем да аднаўлення сувязей з Расіяй Аляксандр Лукашэнка. Ва Украіне кіраўніком дзяржавы стаў Леанід Кучма, “чырвоны дырэктар” і экс-прэм’ер. Амаль 30 гадоў двухбаковых адносін Беларусі і Украіны праходзяць пад знакам пастаяннага знаходжання ва ўладзе Лукашэнкі і змены ўкраінскіх прэзідэнтаў ды палітыкі афіцыйнага Кіева ў адносінах да Беларусі.

На працягу 10 гадоў паралельнага прэзідэнцтва Лукашэнка рэканструяваў ідэалагічныя элементы БССР, захавалішы моцную ролю дзяржавы ў эканоміцы. Кучма (яго знаходжанне ў прэзідэнцкім крэсле працягвалася рэкордныя для Украіны 10 гадоў ці дзве прэзідэнцкія кадэнцыі) будаваў рынкавую эканоміку, добраславіўшы прыватызацыю і з’яўленне ў Украіне буйных фінансава-прамысловых груп. Розніца ў эканамічным укладзе не перашкаджала выбудоваць двухбаковыя адносіны. Праўда, назваць Кучму галоўным фактарам уплыву на Лукашэнку ці наўрад магчыма: беларускі прэзідэнт у 90-х гадах XX стагоддзі імкнуўся ўзначаліць Саюзную дзяржаву Расеі і Беларусі. Гэтаму сцэнару перашкодзіў ажыццявіцца прыход да ўлады ў Расіі Уладзіміра Пуціна, які стаў прэзідэнтам Расіі ў 2000 годзе. На мяжы XX - XXI стагоддзяў прэзідэнтам Кучме і Лукашэнку прыйшлося з пераменным поспехам змагацца з прыкметным узмацненнем апазіцыі. Што і ў Кіеве, і ў Менску аднеслі на рахунак высылкаў Захаду. Адначасова з гэтым і Лукашэнка, і Кучму імкнуліся ўзяць на кароткі павадок у Крамлі. На наш погляд, гэтыя працэсы сведчаць аб тагачасным дэфіцыце знешнепалітычнай суб’ектнасці Беларусі і Украіны.

У 2004 годзе ва Украіне адбылася Аранжавая рэвалюцыя, а ў Беларусі Аляксандр Лукашэнка правёў не прызнаны АБСЕ рэферэндум, які дазволіў яму ўдзельнічаць у чарговых (і далёка не апошніх) у яго кар’еры прэзідэнцкіх выбарах. Віктар Юшчанка аказаўся раздражняльнікам для Мінска. У красавіку 2005 года прэзідэнты ЗША і Украіны Джордж Буш і Віктар Юшчанка падпісалі падчас візіту апошняга ў Вашынгтон дэкларацыю, у якой заклікалі ўмацоўваць дэмакратыю ў Іраку, Беларусі і на Кубе. Гэты выпадак негатыўна паўплываў на беларуска-ўкраінскія адносіны і не дазволіў Украіне і Беларусі

хаця б спрабаваць узгадняць свае дзеянні ў супрацьдзеянні энергетычнай экспансіі Крамля. Уведзеныя Украінай у 2006 годзе санкцыі супраць Беларусі паказалі розніцу падыходаў прэзідэнтаў: Юшчанка стаяў на пражоўдніх пазіцыях, Лукашэнка трымаў раўненне на Маскву. Дарэчы, гэта было адно з першых ужыванняў Украінай інструмента санкцый у міжнародных адносінах. Страта афіцыйным Мінскам кантролю над “Белтрансгазам” на фоне газавых войнаў Расіі і Украіны, на жаль, стала лагічным следствам настрояў у Мінску.

Зрэшты, падчас прэзідэнцтва Юшчанкі тавараабарот паміж Беларуссю і Украінай вырас з амаль 700 мільёнаў долараў па выніках 2003 года да 5 мільярдаў долараў у 2008 годзе. Рост узаемнага тавараабароту спыніў толькі сусветны эканамічны крызіс. Дынаміка актывізацыі гандлёва-эканамічных адносін сведчыць аб тым, што Мінск выбудоўваў з дапамогай Украіны палітыку прагматызму, якая дазваляла менш залежаць ад Масквы.

Таму не варта здзіўляцца, што ў лістападзе 2009 года Аляксандр Лукашэнка прыляцеў з Віктарам Юшчанкам у Івана-Франкоўск, фактычна згуляўшы на яго баку ў прэзідэнцкай кампаніі. Гэты жэст ветлівасці не дапамог Юшчанке ўтрымацца ў прэзідэнцкім крэсле. Сярод апошніх кадравых указаў трэцяга Прэзідэнта Украіны - рашэнне аб назначэнні паслом у Беларусі Рамана Бяссмертнага, аднаго з арганізатараў Аранжавай рэвалюцыі. Той падкрэслена салідарызаваўся з палітычнай лініяй ЕС і ЗША ў дачыненні да Мінска, выбудоўваў інтэнсіўны дыялог з прадстаўнікамі беларускай апазіцыі, таму і быў аператыўна адазваны са сталіцы Беларусі Віктарам Януковічам. Замена Бяссмертнага летам 2011 года паплечнікам Януковіча Віктарам Ціханавым, якога пасля змяніў адмірал Міхаіл Ежаль, які пасля завяршэння кар’еры пасла вырашыў застацца ў Беларусі, не надта змяніла ўкраінска-беларускія адносіны. Яны, на жаль, не сталі прывітанымі для Украіны.

Адносіны Аляксандра Лукашэнка і Віктара Януковіча не былі цёплымі. У Мінску ў 2011 годзе сур’ёзна пакрыўдзіліся на адмову Віктара Януковіча запрасіць Лукашэнку на мемарыяльныя мерапрыемствы, прысвечаныя 25-годдзю аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Агульных тэм для размоў у ўкраінскага і беларускага прэзідэнтаў, завочна канкуруючых у праявах аўтарытарызму ў сваіх краінах, было няшмат. І Лукашэнка, і Януковіч былі палітычнымі васаламі Крамля, якія спрабавалі прадаць сваю лаяльнасць Маскве даражэй. Лукашэнка дазваляў расейскаму бізнесу гаспадарыць у Беларусі больш актыўна, Януковіч у гэтым пытанні быў больш кансерватыўным, арыентуючыся на патрэбы ўласнага атачэння і ўкраінскіх алігархаў.

Лукашэнка не прывітаў Рэвалюцыю Годнасці ва Украіне, у Мінску яна была ўспрынята як відавочная пагроза яго праўленню. Некалькі дзясяткаў

українських сілавікоў пасля Рэвалюцыі Годнасці знайшлі прытулак у Беларусі, дзе іх інтэгрвалі ў мясцовыя сілавыя структуры. Праўда, ісці поўнасьцю ў ідэалагічным фарватары заяў Крамля па сітуацыі ва Украіне Аляксандр Лукашэнка не стаў. Больш за тое - у чэрвені 2014 года прыехаў на інаўгурацыю Пятра Парашэнкі, прадэманстраваўшы, што прызнае выбар украінскага народа.

Выпраменьванне гібрыднасці

Развязаная Расіяй на Данбасе ў 2014 годзе гібрыдная вайна праявіла дыялектыку ўкраінска-беларускіх адносін у поўнай меры. Беларусь пастаралася выкарыстаць шанец стаць “усходнееўрапейскай Швейцарыяй” пасля першага ж раўнда перамоваў у Мінску. Пэўнае пацяпленне адносінаў афіцыйнага Мінска з Захадам, роўна як і манеўры Расіі вакол стварэння Саюзнай дзяржавы, наўпрост звязаныя з яе пасрэдніцкай місіяй. Нефармальны ўдзел Аляксандра Лукашэнкі ў перамовах Нармандскай чацвёркі ў лютым 2015 года ў Мінску забяспечыў яму як мінімум бязболевае правядзенне чарговай прэзідэнцкай кампаніі і інтэнсіфікацыю дыялогу з Захадам. Паралельна Беларусь дастаткова актыўна развівала ваенна-тэхнічнае супрацоўніцтва з Украінай, а пастаўкі паліва ў 2014 годзе былі крытычна важнымі для аднаўлення боегатоўнасці Узброеных Сіл Украіны. Фактычна Лукашэнка ў згаданы перыяд выступіў у ролі гібрыднага саюзніка Украіны¹.

Гібрыдны канфлікт ва Украіне прыкметна адбіўся на грамадска-палітычнай сітуацыі ў Беларусі. Першы фактар - удзел грамадзян РБ у баявых дзеяннях на баку ўкраінскай арміі і прарасійскіх сепаратыстаў: афіцыйны Мінск дэклараваў гатоўнасць пераследваць і тых, і іншых за найміцтва. Другі - выключна ўнутранага спажывання - перыядычнае з’яўленне ў беларускіх медыя паведамленняў аб «украінскіх экстрэмістах» або канфіскаванай на ўкраінска-беларускай мяжы зброі. Трэці - выкраданне ў Гомелі ў жніўні 2017 года ўкраінскага грамадзяніна Паўла Грыба расійскімі спецслужбамі. Маладога чалавека ўмела выманілі ў Беларусь, і вярнуўся дадому ён толькі ў выніку абмену палоннымі паміж Украінай і Расіяй у верасні 2019 года. Мяркую, што такім чынам Крэмль паказаў уразлівасць пазіцыі Лукашэнкі ў Беларусі. Шпіёнскі скандал, звязаны з затрыманнем грамадзяніна РБ Юрыя Палітыкі ва Украіне і адказным ходам – арыштам у Мінску па абвінавачанні ў шпіянажы ўкраінскага журналіста Паўла Шаройкі прадэманстраваў наяўнасць супярэчнасцяў у двухбаковых адносінах Кіева і Мінска.

¹ Гібрыдны саюзнік Украіны - аўтарскае вызначэнне, заснаванае на здольнасці Лукашэнкі сумяшчаць палітычную лаяльнасць Расіі і пастаўкі стратэгічных матэрыялаў і тэхнікі падвойнага прызначэння Украіне пасля акупацыі Расіяй Крыма і пачатку вайны на Данбасе.

Па накатанай каляіне

Верны прынцыпу падтрымкі дзейнай улады ў суседніх краінах Аляксандр Лукашэнка прагназаваў перамогу Пятра Парашэнкі ў прэзідэнцкай гонцы ў 2019 годзе, але наўрад ці засмуціўся прыходу да ўлады Уладзіміра Зяленскага. Прэзідэнты Украіны і Беларусі сустрэліся ў кастрычніку 2019 года падчас Другога форуму рэгіёнаў у Жытоміры, дзе Лукашэнка ва ўласцівай яму заступніцкай манеры выбудоваў дыялог, дэманструючы ўласную значнасць. Пры гэтым даверныя адносіны Лукашэнкі і Зяленскага не склаліся. Аб гэтым апасродкавана сведчаць некаторыя факты.

Афіцыйныя адносіны Беларусі і Украіны фармаваліся пераважна з выкарыстаннем постсавецкіх эканамічных фарматаў, у прыватнасці, Садружнасці незалежных дзяржаў. Прынцыпы свабоднага гандлю на постсавецкай прасторы засноўваліся на дакументах СНД. Асноўным інструментам эканамічнага ўзаемадзеяння дзвюх краін была Міжурадавая Беларуская-Украінская змешаная камісія па пытаннях гандлёва-эканамічнага супрацоўніцтва, якая за час свайго існавання правяла 27 пасяджэнняў. Гэты фармат цалкам задавальняў Кіеў і Мінск практычна да моманту фармальнага замарожвання двухбаковых эканамічных адносін у 2020 годзе.

Як ужо было сказана вышэй, страта Мінскам кантролю над «Белтрансгазам» выключала ўзгодненыя дзеянні Беларусі і Украіны ў пытанні транзіту расейскага газу. Адсутнасць неабходнай суб'ектнасці Кіева і Мінска па сутнасці выключала гэтую магчымасць. Беларусь і Украіна фактычна змірыліся з падпарадкаванай інтарэсам Расіі ролямі сваіх эканомік.

Паказальным выглядае і мінімальны характар кантактаў паміж прэм'ерамі Беларусі і Украіны. Улетку 2009 года прэм'ер-міністарка Украіны Юлія Цімашэнка сустрэлася з беларускім калегам Сяргеем Сідорскім. Гэтую сустрэчу варта разглядаць перш за ўсё ў кантэксце ўдзелу кіраўніка ўкраінскага ўрада ў прэзідэнцкай кампаніі, хаця фармальнай нагодай стала актывізацыя экспарту ўкраінскай электраэнергіі ў Беларусь.

У ліпені 2010 года, неўзабаве пасля прэзідэнцкіх выбараў ва Украіне, якія выйграў Віктар Януковіч, яго давераная асоба, першы віцэ-прэм'ер-міністр Украіны Андрэй Ключеў падпісаў з беларускім калегам Уладзімірам Сямашкам План сумесных дзеянняў па рэалізацыі прыярытэтных інтарэсаў узаемага супрацоўніцтва. Было задэкларавана вырашэнне пытанняў эканамічнага супрацоўніцтва, якія не вырашаліся ў апошнія гады. У 2011 годзе прэм'ер Мікалай Азараў пабываў у Менску, дзе правёў перамовы з Аляксандрам Лукашэнкам. У траўні 2013 года Мікалай Азараў сустрэўся са сваім беларускім калегам Міхаілам Мясніковічам, прадстаўніком старой кіраўніцкай гвардыі.

Гульні заканадаўцаў

Парламенцкае вымярэнне стаўлення ўкраінскага істэблішменту да Беларусі выглядае даволі паказальным. 3 ліпеня 2020 года аб стварэнні міжфракцыйнага аб'яднання “За дэмакратычную Беларусь” заявіў Аляксей Ганчарэнка - прадстаўнік фракцыі “Еўрапейская салідарнасць”. У склад МФА ўвайшлі пераважна апазіцыйныя парламентарыі, сам Ганчарэнка вядомы ўменнем закранаць самыя разнастайныя тэмы інфармацыйнага парадку дня. Нядзіўна, што ён узначаліў гэтае аб'яднанне напярэдадні прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі, а ў траўні - чэрвені 2021 года прасоўваў ідэю разрыву дыпламатычных адносін з рэжымам Лукашэнкі.

Афіцыйна Вярхоўная Рада адрэагавала на масавыя пратэсты ў Беларусі толькі праз месяц пасля іх пачатку. Асуджэнне палітычных рэпрэсій і фальсіфікацыі вынікаў выбараў маглі б прагучаць нашмат раней. Але каманда Прэзідэнта Украіны Уладзіміра Зяленскага не магла апэратыўна сфармуляваць сваё стаўленне да таго, што адбываецца ў Беларусі. Гэтая паўза адыграла сваю негатыўную ролю ў будучыні, у працэсе станаўлення адносін беларускіх дэмакратычных сіл і ўладаў Украіны.

Сёння ва ўкраінскім парламенце няма дакладнай і пэўнай пазіцыі стасоўна Беларусі. Рэакцыяй украінскага парламента на палітычны крызіс у Беларусі стала рэгістрацыя 22 кастрычніка 2022 года праекту пастановы Вярхоўнай Рады аб прызнанні Беларусі часова акупаванай Расіяй. Праз год пасля пачатку шырокамаштабнага ўварвання Расіі 16 чэрвеня 2023 года дэпутат фракцыі “Голас” Яраслаў Юрчышын заявіў аб рэгістрацыі пастановы парламента, якая прызнае Беларусь суагрэсарам РФ супраць Украіны. Паказальна, што ў гэты ж час палітычны патрон Юрчышына, папулярны комік і валанцёр Сяргей Прытула выступіў з заклікам прымусіць Беларусь выплаціць рэпарацыі Украіне за нанесеную Украіне шкоду.

Дадамо да гэтага яшчэ два нюансы. За два месяцы да ўварвання Расіі, у снежні 2021 года ўкраінскія медыя напісалі аб датычнасці лідара фракцыі «Слуга народа» Давіда Арахаміі да імпарту электраэнергіі з Беларусі на надзвычай выгадных умовах (санкцыі супраць рэжыму Лукашэнкі, уведзеныя Украінай у 2020 годзе, ніхто на той момант не адмяніў). Пры гэтым 20 красавіка 2021 года сябра фракцыі «Слуга народа» Яўген Шаўчэнка сустрэўся з Аляксандрам Лукашэнкам у Менску, заявіўшы, што не менш за траціну ўкраінцаў хацелі б бачыць беларускага дыктатара сваім прэзідэнтам. Пазней начальнік Галоўнага ўпраўлення разведкі Кірыл Буданаў заявіў, што Шаўчэнка вёў перамовы з Лукашэнкам па ініцыятыве ўкраінскай разведкі.

Адзначу, што напярэдадні беларуска-ўкраінскага Форума Астрожскіх, які прайшоў у Львове ў снежні 2022 года, у МФА “За дэмакратычную Беларусь” увайшлі прадстаўнікі кіруючай партыі “Слуга народа”, што дазваляе сёння разглядаць гэтае аб’яднанне як нефармальную пляцоўку для дыялогу з беларускімі дэмакратычнымі сіламі. Пры гэтым ва Украіне адсутнічае палітык ці палітычная сіла, якія паслядоўна выступаюць як за развіццё стасункаў з беларускімі дэмакратычнымі сіламі, так і з рэжымам Лукашэнкі. Беларусь для палітычнага сегмента Украіны застаецца не толькі terra incognita, але і дзяржавай, у якой дамінуе Крэмль. Нежаданне вывучаць бліжэй грамадска-палітычныя рэаліі суседа гуляе з палітычнай элітай Украіны злы жарт.

Эканоміка: гібрыдны базіс

Прынцыповай пазіцыі ўкраінскай улады ў дачыненні да Лукашэнкі пасля падзеяў 2020 года перашкодзілі эканамічнае рацыё ўкраінскай улады - як аб’ектыўнае, так і суб’ектыўнае. Ва Украіне пасля прэзідэнцкіх выбараў і фарміравання мена рэалізоўвалася праграма “Вялікае будаўніцтва” пад патранатам Уладзіміра Зяленскага, якая прадугледжвала будаўніцтва дарог. Асноўным пастаўшчыком бітуму стала Беларусь, яе нафтаперапрацоўчыя заводы былі важнымі пастаўшчыкамі нафтапрадуктаў ва Украіну. Аднак асабліва цынічным выглядае аднаўленне імпарту электраэнергіі з Беларусі ў студзені 2021 года. З красавіка па снежань 2020 г. імпорт электраэнергіі з РБ быў забаронены, але ўжо ў студзені пастаўкі аднавіліся.

20 лютага 2021 года быў падпісаны ўказ Прэзідэнта Украіны аб вяртанні дзяржаўнага кантролю над так званым “нафтаправодам Медзвядчука”. Гэта ўкраінская частка пабудаванага яшчэ ў часы СССР нафтаправода Самара - Заходні напрамак, па якім Украіна атрымлівала асноўную частку дызельнага паліва. У 2019 годзе асноўным уладальнікам гэтага нафтаправода стаў беларускі алігарх Мікалай Варабей, які падзяліў валоданне стратэгічным аб’ектам з украінскім палітыкам, кумам Уладзіміра Пуціна Віктарам Медзвядчуком.

Нагадаю, што ў 2021 годзе Украіна далучылася да санкцый, якія ўвёў Еўрапейскі Саюз у дачыненні да авіяносін з Беларуссю пасля «справы Рамана Пратасевіча». Пры гэтым гандлёвыя адносіны паміж Беларуссю і Украінай працягвалі набіраць абароты, палітычнае непрызнанне легітымнасці Аляксандра Лукашэнкі не перашкаджала ўкраінскай уладзе інтэнсіўна гандляваць з Беларуссю і па сутнасці ўмацоўваць яе эканамічна. Пазітыўнае для Беларусі сальда гандлю з Украінай у 2021 годзе ў 3 мільярды долараў стала выглядаць паказчыкам стаўлення каманды Зяленскага да Лукашэнкі.

Момант ісціны

Прэзідэнцкая кампанія 2020 года і выкліканы яе вынікамі палітычны крызіс сур'ёзна змянілі беларуска-ўкраінскія адносіны. Фальсіфікацыя вынікаў волевыяўлення грамадзян Беларусі выклікала масавыя пратэсты, але і ацэньвалі іх дзеянні скрозь прызму ўласных рэвалюцый (Рэвалюцыя на мяжы 1990 года, Аранжавая рэвалюцыя 2004 года, Рэвалюцыя Годнасці 2013 - 2014 гадоў). Суб'ектыўных адзнак у выніку пазбегнуць не атрымалася. Пры гэтым не варта забывацца, што беларуская Плошча 2010 года з-за шэрагу прычын прайшла незаўважанай украінскім грамадствам і медыямі. Унутры беларускага грамадства дзяржаўная прапаганда РБ сістэмна культывавала негатыўныя эмоцыі ў дачыненні да магчымасці рэвалюцыйных пераўтварэнняў у краіне.

Міграцыйны крызіс восенню 2021 года непасрэдна не закрануў Украіну, хаця яна і была вымушана ўзмацніць памежны рэжым з Беларуссю. Жадаючых прабірацца ва Украіну нават праз не ўладкаваную беларуска-ўкраінскую мяжу практычна не было. Сёння ўжо відавочна, што міграцыйны крызіс быў “аперацыяй актыўных дзеянняў” Крамля. Расія, з аднаго боку, разбурыла мінімальную магчымасць для самастойнага дыялогу Лукашэнкі з Захадам, а з другога - стварыла “дымавую заслону” для падрыхтоўкі шырокамаштабнага ўварвання ва Украіну. Нагадаю, што менавіта Лукашэнка у студзені 2022 года аб'явіў аб правядзенні на тэрыторыі Беларусі ў лютым таго ж года ваенных вучэнняў “Саюзная рашучасць”, якія трансфармаваліся ў шырокамаштабнае ўварванне ва Украіну расійскіх войскаў 24 лютага 2022 года.

На пачатку лютага 2022 года Лукашэнка ў інтэрв'ю расійскаму тэлебачанню прапагандысту Уладзіміру Салаўёву заяўляў аб тым, што Украіна “ніколі не будзе з намі ваяваць”, заадно назваўшы Уладзіміра Зяленскага “безгаловым”. Мяркуем, што самаабвешчаны прэзідэнт Беларусі меў інфармацыю аб падрыхтоўкі ўварвання, але не быў праінфармаваны аб даце пачатку агрэсіі. Пасля 24 лютага 2022 года пазіцыя Аляксандра Лукашэнкі ў дачыненні да Украіны стала адназначна прарасійскай, што выключае магчымасць нармалізацыі адносін з ім:

- Беларусь стала не толькі плацдармам для ўварвання, але і рамонтнай базай, тылавым лазарэтам і стратэгічнай магістраллю падтрымкі агрэсійных дзеянняў Расіі
- З лютага па сакавік 2022 года па тэрыторыі Украіны з тэрыторыі Беларусі было выпушчана больш за 600 ракет, што прывяло да значных чалавечых ахвяр і разбурэнняў

- На тэрыторыю Беларусі ажыццяўлялася незаконная дэпартацыя грамадзян Украіны розных узростаў, у прыватнасці, незаконнае перамяшчэнне ўкраінскіх дзяцей на тэрыторыю Беларусі
- Прапагандысцкая машына Беларусі была поўнасьцю падпарадкавана інтарэсам Крамля ў пытаннях асвятлення агрэсіі
- У 2023 годзе “па просьбе Аляксандра Лукашэнкі” Уладзімір Пуцін заявіў аб размяшчэнні на тэрыторыі Беларусі тактычнай ядзернай зброі, што нясе пагрозу бяспецы ўсяго Балта-Чарнаморскага рэгіёну
- Аляксандр Лукашэнка і Уладзімір Пуцін прыкметна інтэнсіфікавалі двухбаковыя кантакты, яны выступаюць узаемнымі кампенсатарамі дэфіцыту адэкватнай міжнароднай актыўнасці ва ўмовах агрэсіі, пры гэтым Лукашэнка бравіруе статусам суагрэсара. Відавочна, што менавіта ад лёсу Пуціна залежыць і будучыня Лукашэнкі, пры гэтым наступным прэзідэнтам Беларусі ў цяперашняй сітуацыі можа стаць хутчэй прарасейскі, чым дэмакратычна арыентаваны палітык.

Шагрэневая скура двухбаковых адносін

Што да дагаворна-прававой базы адносін Беларусі і Украіны, то яна нагадвае абалонку, з якой паступова вымываецца рэальнае напаўненне. Хаця дыпламатычныя адносіны паміж Беларуссю і Украінай фармальна захоўваюцца, але пры гэтым іх узровень з’яўляецца максімальна нізкім. У сакавіку 2022 года ўсе дыпламаты пасольства Беларусі ва Украіне пакінулі тэрыторыю краіны знаходжання, пры гэтым не абышлося без інцыдэнту: паслу Ігару Сокалу ўкраінскі пагранічнік спрабаваў уручыць мяшчак з манетамі - сімвалічных “30 срэбранікаў” за здраду. Варта нагадаць, што з парушэннем Венскай канвенцыі аб праве міжнародных зносін у верасні 2020 года беларускія памежнікі агледзелі машыну амбасадара Украіны ў Беларусі Ігара Кізіма падчас яго ўезду ў краіну пасля правядзення кансультацый ва Украіне.

Беларусь нават праз два гады пасля пачатку шырокамаштабнай агрэсіі Крамля супраць Украіны афіцыйна не прызнала Крым тэрыторыяй Расіі. Афіцыйны Мінск працягвае на дыпламатычным узроўні падтрымліваць РФ падчас галасаванняў у міжнародных арганізацыях. Запланаванае на май 2024 года адкрыццё генеральнага консульства Беларусі ў Растове-на-Доне стане момантам ісціны ў дыпламатычных адносінах РБ і Украіны. Калі экзекватура консульства будзе распаўсюджвацца на акупаваныя тэрыторыі Украіны, дыпламатычныя адносіны Украіны і Беларусі будуць разарваныя.

У персанальным вымярэнні дыпламатычных адносін Беларусь і Украіна аказаліся ў тупіку: Ігар Кізім быў адкліканы з Мінска ў красавіку 2023 года і звольнены з пасады пасла Украіны ў Беларусі ў чэрвені таго ж года, Ігар Сокал быў звольнены з пасады пасла Беларусі ва Украіне ў кастрычніку 2023 года. Характар двухбаковых адносін не дазваляе сёння дапускаць магчымасць з'яўлення паслоў Беларусі і Украіны ў Кіеве і Мінску адпаведна. Аб прызначэнні Ігара Кізіма паслом па асобых даручэннях МЗС Украіны, у сферы паўнамоцтваў якога апынулася і Беларусь, і беларускія дэмакратычныя сілы, было афіцыйна аб'яўлена 1 лютага 2024 года.

Ахаладжэнне ўзаемных адносін прывяло да скарачэння дагаворна-прававой базы беларуска-ўкраінскіх адносін, якое мае спарадычны характар. Напрыклад, спынены пагадненні аб супрацоўніцтве Генеральных пракуратур, Нацыянальных банкаў і Міністэрстваў абароны, але захоўваецца ў сіле пагадненне аб узаемадзейні Упраўлення дзяржаўнай аховы і Службы бяспекі Прэзідэнта Беларусі. Па відавочных прычынах спынена дзеянне пагаднення аб ваенна-тэхнічным супрацоўніцтве, але застаецца ў сіле пагадненне аб гандлёва-эканамічным супрацоўніцтве ў цэлым. Цікаўна, што працягвае дзейнічаць дамова аб рэадмісіі, бязвізавых паездках грамадзян і спрошчаным парадку атрымання грамадзянства грамадзянамі Беларусі і Украіны, якія стала пражываюць у гэтых краінах. Афіцыйны Кіеў прымае рэактыўныя рашэнні аб дэансацыі тых ці іншых пагадненняў, што звязана з адсутнасцю выразнай стратэгіі ў дачыненні да Беларусі.

Увосень 2022 года Украіна ўвяла санкцыі супраць шэрагу фізічных і юрыдычных асоб Беларусі. Не абышлося без кур'ёзу: падсанкцыйнай асобай аказалася жонка Аляксандра Лукашэнкі Галіна. Вярхоўная Рада ў лістападзе 2023 года ўвяла санкцыі супраць прадпрыемстваў беларускага абаронна-прамысловага комплексу, якія супрацоўнічаюць з Расіяй, тэрмінам на 50 гадоў, прадэманстраваўшы сваю палітычную пазіцыю. Гэтану папярэднічала ўвядзенне санкцый супраць шэрагу стратэгічных прадпрыемстваў Беларусі.

Пасля палітычнага крызісу ў Беларусі сотні тысячаў грамадзян гэтай краіны скарысталіся бязвізавым рэжымам з Украінай, каб пакінуць тэрыторыю РБ. Але пасля пачатку шырокамаштабнага ўварвання РФ ва Украіну пераважная большасць з іх былі вымушаны пакінуць тэрыторыю Украіны. Пасля пачатку шырокамаштабнага расійскага ўварвання быць грамадзянінам Беларусі ва Украіне стала некамафортна, да прыкладу, нельга весці дзелавую актыўнасць з-за блакіроўкі банкаўскіх картак і рахункаў, Дзяржаўная міграцыйная служба вельмі неахвотна выдае грамадзянам Беларусі від на жыхарства ва Украіне. Блытаніна назіраецца і з лічбамі - як грамадзянаў Беларусі ва Украіне, так і грамадзянаў Украіны ў Беларусі, абодва паказчыкі хутчэй з'яўляюцца прадметам палітычных спекуляцый.

Дыялог з перашкодамі

Дыялог беларускіх дэмакратычных сіл з украінскімі ўладамі працягвае насіць спарадычны характар, яму заўважна не хапае сістэмнасці і паслядоўнасці. Варта вылучыць, як мінімум, два этапы гэтага дыялогу: жнівень 2020 - люты 2022 года і люты 2022 года - па цяперашні час.

Першы этап адрозніваецца імкненнем беларускіх дэмакратычных сіл набраць балы на Захадзе за кошт дыпламатычнай актыўнасці Святланы Ціханоўскай і сяброў яе каманды. На гэтым фоне адносіны паміж Офісам Святланы Ціханоўскай і Офісам Прэзідэнта Украіны былі прахалоднымі. Эканамічнае супрацоўніцтва афіцыйных Кіева і Мінска выклікала заўважнае раздражненне прадстаўнікоў беларускіх дэмакратычных сіл. Узаемныя папрокі паміж камандай Ціханоўскай і паплечнікамі Зяленскага не былі мэйнстрымам двухбаковых адносін, аднак многія грамадзяне Беларусі, апазіцыйныя кіруючаму рэжыму і якія апынуліся на тэрыторыі Украіны, здзіўляліся гэтаму.

Шырокамаштабнае ўварванне Расіі ва Украіну змяніла сітуацыю. Святлана Ціханоўская асудзіла дзеянні Крамля 24 лютага 2022 года, чым стварыла перадумовы для дыялогу з афіцыйным Кіевам. Зрэшты, гэты працэс складаўся не заўсёды ўдала. У верасні 2022 года з Ціханоўскай сустрэўся дарадца кіраўніка офіса Прэзідэнта Украіны Аляксей Арастовіч, у снежні таго ж года ў румынскім горадзе Сіная прайшла фарсайт-сесія “Беларусь-2030” з удзелам прадстаўнікоў практычна ўсяго палітычнага спектра Беларусі, за выключэннем адкрытых прыхільнікаў Лукашэнкі.

Прадстаўнікі Аб’яднанага пераходнага кабінета Валер Кавалеўскі і Аліна Коўшык пабывалі ў Кіеве ў 2022 годзе, у 2023 годзе кампанію ім склалі першы саветнік Ціханоўскай Франак Вячорка, намеснік Ціханоўскай па Аб’яднаным пераходным кабінете Павал Латушка, саветнік беларускага прэзідэнт-электа Анатоль Лябедзька. Кожны з іх меў свой парадак дня і праграму знаходжання, напрыклад, Латушка зрабіў стаўку на прыцягненне Лукашэнкі да адказнасці за незаконную дэпартацыю ўкраінскіх дзяцей. Лябедзька ажыццяўляе найбольш частыя візіты ва Украіну, кантактуючы з дэпутацкай групай Вярхоўнай Рады “За дэмакратычную Беларусь” і дарадцам кіраўніка офіса Прэзідэнта Украіны Міхаілам Падалаяком. У лютым 2024 года ў Кіеве пабывалі ўжо згаданыя Вячорка і Лябедзька.

Міхаіл Падалаяк, у біяграфіі якога ёсць беларускі перыяд працы журналістам у інтарэсах улады, практычна не вядомы ва Украіне, да прызначэння Ігара Кізіма паслом па асобых даручэннях МЗС Украіны быў асноўным камунікатарам з прадстаўнікамі беларускіх дэмакратычных сіл. Гэта

абумоўлена не столькі беларускім перыядам яго біяграфіі, колькі засяроджваннем усіх рычагоў улады ва Украіне ў Офісе Прэзідэнта Украіны і адпаведным дэлеганнем адказнасці. Адсутнасць палітычнай адказнасці Падальяка не дазваляе вызначыць крытэрыі КРІ ягонай працы, і гэты факт прыкметна ўскладняе дыялог прадстаўнікоў украінскай улады і беларускіх дэмакратычных сіл. Пры гэтым можна адзначыць наступныя тэндэнцыі:

- З восені 2022 года дыялог прыкметна інтэнсіфікаваўся на ўзроўні палітычных кантактаў і абмену экспертнымі меркаваннямі. За гэты час прайшлі два Форумы Астрожскіх (Львоў, снежань 2022 і лістапад 2023 года), канферэнцыя “Шлях да волі” (Кіеў, лістапад 2022 года), шэраг двухбаковых экспертных сустрэч і абмеркаванняў.
- Украіна апынулася ў шэрагу знешнепалітычных актараў, да думкі якіх беларускія дэмакратычныя сілы вымушаны прыслухоўвацца, хаця рэсурсныя магчымасці афіцыйнага Кіева невялікія, а адносіны з Беларуссю, на жаль, не з’яўляюцца адным са знешнепалітычных прыярытэтаў афіцыйнага Кіева.
- Сустрэча Уладзіміра Зелянскага і Святланы Ціханоўскай 14 траўня 2022 года ў Аахене падчас уручэння Прэзідэнту Украіны прэміі Карла Вялікага не павінна абсалютызавацца. Поціск рукі двух лідэраў не азнаменаваў сабой прарыў у адносінах украінскай улады і беларускіх дэмакратычных сіл, а стаў толькі жэстам ветлівасці. Пасля згаданай сустрэчы палітычныя кантакты сталі троху больш інтэнсіўнымі, але не больш за тое.
- Адсутнасць адзінай пазіцыі Офіса Святланы Ціханоўскай і Аб’яднанага пераходнага кабінета як аднаго цэнтра беларускіх дэмакратычных сіл і Палка Кастуся Каліноўскага як альтэрнатыўнага цэнтра ўскладняе дыялог з украінскімі ўладамі. Сітуацыя з падпісаннем мемарандума падчас канферэнцыі “Шлях да волі” ў Кіеве стала вельмі паказальнай. ПМК успрымаецца ўкраінскімі ўладамі не толькі як кампанент Сіл Абароны Украіны (кампанент дастаткова актыўны медыйна), але і як найбольш ляяльная частка беларускіх дэмакратычных сіл. Паплечнікам Святланы Ціханоўскай яшчэ трэба выбудаваць даверныя адносіны з украінскімі ўладамі.

Рэкамендацыі для развіцця

Гаворачы аб рэкамендацыях адносна выбудавання адносін паміж Украінай і беларускімі дэмакратычнымі сіламі (на афіцыйным узроўні

палітычны дыялог Кіеў - Мінск замарожаны з восені 2020 года), асноўным актарам можна прапанаваць наступнае:

Украіне:

1. Прызнаць наяўнасць існавання трыкутніка адносін афіцыйны Кіеў - афіцыйны Мінск - беларускія дэмакратычныя сілы як матрыцы выбудоўвання адносін з беларускім грамадствам. Прызначэнне Ігара Кізіма з'яўляецца крокам у гэтым напрамку.
2. Па нефармальным каналах камунікацыі паведаміць дзяржавам рэгіёна аб немагчымасці ўзброенай інтэрвенцыі з тэрыторыі Украіны на тэрыторыю Беларусі як супярэчнай нацыянальным інтарэсам Украіны.
3. Вызначыць, што дзяржава Беларусь і яе інтарэсы павінны знаходзіцца ўнутры Люблінскага трыкутніка (Літва - Польшча - Украіна), гэта значыць стаўленне да таго, што адбываецца ў Беларусі і яе грамадстве, павінна фарміравацца ўзгоднена ў Варшаве, Вільнюсе і Кіеве на аснове пастаянных кансультацый і ўзаемадзеяння.
4. Правесці інвентарызацыю ўзаемных прэтэнзій Беларусі і Украіны як на ўзроўні дзяржавы, так і таварыстваў абедзвюх краін, ператварыўшы яе ў пункт адліку выбудоўвання двухбаковых адносін.
5. Акцэнтаваць увагу на антыкаланіяльным характары сумесных дзеянняў як ідэалагічнай матрыцы адносін Украіны і беларускіх дэмакратычных сіл, успрымаць іх прадстаўнікоў як найкарацейшы і найбольш эфектыўны шлях данясення інфармацыі да жыхароў Беларусі.
6. Выкарыстоўваць трансляцыю ўкраінскага досведу ўнутраных пераўтварэнняў як ключ да дыялогу з беларускімі дэмакратычнымі сіламі.
7. Развіваць дзейныя і ствараць новыя пляцоўкі для беларуска-ўкраінскага ўзаемадзеяння па адукацыі, дэкамунізацыі і нацыянальнаму адраджэнню, пытанням абароны правоў чалавека, вырашэння праблем экалогіі, забеспячэнні медыяграмацнасці і іншых актуальных праблемах.

Беларускім дэмакратычным сілам:

1. Вызначыць Украіну ў якасці ключавога партнёра па перабудоўваннях у Беларусі.
2. Сфарміраваць дарожную мапу двухбаковых адносін.
3. На аснове рэалізму вызначыць прыярытэты двухбаковага супрацоўніцтва з Украінай.

4. Засяродзіцца на памяншэнні супярэчнасцяў паміж “ваенным” і “палітычнымі” крыламі беларускіх дэмакратычных сіл.
5. Абзначыць стаўленне да адчувальных для Украіны праблем міжнароднай палітыкі, садзейнічаць іх вырашэнню.